

Kamil Şahverdi

Rəşid Behbudov
Fondunun direktoru

IV yazı 4-cü hissə

(əvvəli ötən sayımızda)

Səməd Vurğun və Süleyman Rüstəm tərəfindən yazılmış himn mətninin ilk variantı aşağıdakı kimi idi:

I
**Azərbaycan-dünya görmüş
bu şərəfli, şanlı diyar,
Vətən eşqi babalardan qalmış
əziz bir yadigar,
Qanlı döyüş meydanında biz
yaratdıq ağ günləri-
Nəsillərdən nəsillərə yurdu-
muzun şöhrəti var.**

Nəqarət
**Qoy var olsun Azərbaycan,
Odlar yurdu-Ana vətən
Qoca Şərqə günəş doğur
yurdumuzun qüdrətindən...
Bayrağımız sosializmin qar-
daş ellər dünyasıdır,
Yaşa vətən! Xalqımızın şərə-
fisən, şöhrətişən.**

II
**Ustadımız böyük Lenin-şanlı
zəfər bayrağımız,
Rəhbərimiz Stalindir-bizim
həyat növrəğimiz.
Gözəl Bakı! Qüdrətindən il-
ham alır Azərbaycan-
Azad elli, azad günlü doğma
Sovet torpağımız.**

Nəqarət
III
**Qardaşımız rus xalqıdır
azadlığın bayraqdarı,
Qanımızla suvarmışıq bu
dostluğu, bu ilqarı,
Yer üzünün şöhrətidir
şanlı Sovet torpağımız-
Bu torpaqda çiçək açır in-
sanlığın ilk baharı...**

Nəqarət
Göründüyü kimi, Azərbaycan SSR himni də SSRİ himni kimi üç kuplet və nəqarətdən ibarətdir. Janr və forma etibarı ilə də eynidir. Aydın məsələdir ki, sovet himni bütün respublikalar üçün nümunə idi.

Qeyd etməliyəm ki, Üzeyir bəy hələ 1930-cu ildə Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin qurulmasının 10 illiyi münasibəti ilə himn bəstələmişdi. Bu maraqlı fakt haqqında bir qədər sonra ətraflı məlumat verərəm. İndi isə Azərbaycan sovet himni ilə bağlı mövzunu davam etdirmək istəyirəm. 1945-ci ilin sentyabr ayında Üzeyir bəyin Səməd Vurğun və Süleyman Rüstəm sözlərinə yazdığı Azərbaycan SSR himni rəsmən təsdiq olundu və bundan sonra bütün dövlət tədbirlərində SSRİ himni ilə bərabər ifa olunmağa başlandı. 1953-cü ildə İ. Stalinin ölümündən sonra SSRİ-də siyasi hakimiyyət dəyişdi. Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının birinci katibi Nikita Xruşov saray çəkişmələrinin qalibi kimi Stalinin tərəfdarlarını tam məğlubiyyətə uğratdıqdan sonra tarixdə yumşalma dövrü kimi xarakterizə edilən siyasi kursa başladı. 1956-cı ilin fevral ayında Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının XX tarixi qutultayı öz işinə başladı.

Fevralın 25-də qurultayın qapalı iclasında Mərkəzi Komitənin birinci katibi N. Xruşov məruzə ilə çıxış etdi. (buna tarixdə "məxfi məruzə" də deyilir)

Məruzədə İ. Stalinin şəxsiyyətə pərəstişi ittiham olunurdu. Xruşovun bu çıxışından sonra Stalinin şəkilləri küçə və meydanlardan, idarə və müəssisələrdən, məmurların kabinetlərindən və təhsil ocaqlarından yığışdırılmağa başlandı. SSRİ-nin Dövlət himnində Stalinin adı keçdiyindən himnin sözlərinin oxunmağı qadağan olundu. O cümlədən də Azərbaycanda himnin sözlərinin oxunması yasaqlandı. Həm SSRİ himnin, həm də Azərbaycan SSR himninin yalnız melodiyası orkestrlə ifa olunmağa başlandı. Hətta

lər etmişdi, o cümlədən Stalinin adı məndən çıxarılmışdı. Niyazi himni yenidən redaktə edərək xor və orkestr üçün işləmişdi. 1978-ci il Konstitusiyasının 182-ci maddəsinə görə Azərbaycan SSR-in Dövlət himni Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyadət Heyəti tərəfindən təsdiq edilməsi müəyyən edilmişdi.

Hüseyn Arifin etdiyi dəyişiklikdən sonra himnin mətni belə idi:

I
**Azərbaycan! Çiçəklənən res-
publika, şanlı diyar!
Qadir sovet ellərində həm
azadsan, həm bəxtiyar.
Oktyabrın qüvvət alıb sən
qovuşdun səadətə,
Alqış olsun bu hünərə, alqış
olsun bu qüdrətə!**

Bir daha Himnimiz haqqında

Xruşov sovet himni dəyişmək istəyirdi. Dövrünün görkəmli bəstəkarı Dmitri Şostakoviç bunu belə xatırlayır:

"Xruşov himni dəyişmək istəyirdi. O çox şey etmək istəyirdi. Həm onu, həm bunu, daha yüzlərlə başqa şeylər etmək istəyirdi. Nəticədə heç nə etmədi. Himnlə bağlı tarix isə belə idi. Əvvəlcə onu (himni-K.Ş.) başladılar təqib etməyə. Məni də bu işə cəlb etməmişdilər, bu dəfə ekspert kimi. Sonra hamı sakitləşdi və biz miyodayan himnlə qaldıq. Bu heç də yaxşı deyildi." (Volkov Solomon. Şahidlik. Dmitri Şostakoviçin xatirələri. Limelight editions. 1979. səh. 62.)

1977-ci ildə SSRİ-nin yeni Konstitusiyasının qəbuluna hazırlıq ərafəsində himnin sözlərinin həmmüəllifi Sergey Mixalkova tapşırıq verildi ki, məndə dəyişiklik etsin. Yeni Stalinin adı məndən çıxarılmalı və bəzi başqa əlavələr və dəyişikliklər edilsin. 1977-ci il sentyabrın 1-də dəyişdirilmiş versiya təsdiq olundu. Həmin il oktyabrın 7-də SSRİ-nin yeni Konstitusiyası (Buna Brejnev Konstitusiyası da deyirlər) qəbul olunduqdan sonra sovet himni dəyişdirilmiş versiyada oxunmağa başlandı.

SSRİ Konstitusiyası ndan sonra respublikalarda da yeni Konstitusiya qəbul olundu. 1978-ci ildə Azərbaycan SSR-in yeni Konstitusiyası qəbul edilərkən himnin mətnində Hüseyn Arif bezi dəyişiklik-

Nəqarət
**Yolumuz Lenin yoludur, par-
tiyadır rəhbərimiz,
Kommunizmin günəşilə nur-
lanacaq səhərimiz.
Biz gedirik gələcəyə qaliblə-
rin cərgəsində,
Yaşa, yaşa Azərbaycan, bö-
yük sovet ölkəsində!**

II
**Odlar yurdu, bu ağ günlər el
gücünün bəhrəsidir,
Qəhrəmanlıq, bir də hünər
azad insan həvəsidir.
Nəsillərdən nəsillərə yadi-
gardır dəyanətin,
Kommunizmə biz gedirik, sı-
ra möhkəm, addım mətim.**

Nəqarət
III
**Rəşadətli rus xalqıdır dost-
luq, birlik bayraqdarı,
Müqəddəsdür, sarsılmazdır
dost ellərin bu ilqarı.
Qardaş xalqlar birliyindən al-
dıq gücü, qüdrəti biz,
Qoy var olsun bu ittifaq-şanlı
Sovet Vətənimiz!**

Nəqarət
Musiqisi Üzeyir bəy Hacıbəyliyə, sözləri Səməd Vurğun, Süleyman Rüstəm və Hüseyn Arifə məxsus olan bu himn 1988-ci ildə başlayan Milli Azadlıq Hərəkatı dövründə öz ömrünü başa vurdu. Görkəmli bəstəkar Aydın K. Azim

1989-cu ildə Üzeyir bəy Hacıbəylinin Əhməd Cavadın sözlərinə yazdığı "Azərbaycan Marşı" nı bərpa edərək xor və orkestr üçün işləyib hazırlayaraq 1989-cu il noyabrın 17-də Azadlıq meydanında Milli Dirçəlişin bir illiyinə həsr olunmuş mitinqdə ilk dəfə səsləndirdikdən sonra faktiki olaraq "Azərbaycan Marşı" himn statusunu qazandı.

27 may 1992-ci ildə "Azərbaycan Respublikasının Dövlət himni haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilmişdir.

"Azərbaycan Respublikasının Dövlət himni haqqında" Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə 1993-cü il 2 Mart tarixli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin 1984-cü il 12 Sentyabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq

ni olduğu halda Üzeyir bəy nədən himn yazmışdı? Bu axı mümkün-süz bir iş idi. Bəs niyə əsər yalnız bir dəfə, Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin qurulmasının 10 illiyində ifa olunmuş və sonra unudulmuşdu?

Bütün bu suallar əsərə marağımı daha da artırır. Amma nə bəstəkarlar, nə musiqişünaslar, nə də Üzeyir bəy Hacıbəyli irsini araşdırırlar bu əsər haqqında adından başqa bir məlumata malik deyillər desəm, yanlışdır. Açıq artıq ümidimi itirmişdim. İnənmirdim ki, nəşə əldə edə bilərəm. Bu əsərə marağım həm də ona görə sonsuz idi ki, "Kommunist" qəzetinin 30 aprel 1930-cu il tarixli nömrəsində Əsəd Tahir adlı birisi "Gözüne girsin! Məhəmməd Əmin Rəsulzadəyə." adlı məqaləsində Üzeyir bəyin Azərbaycan

himnindən bəhs edirdi. "Kommunist" qəzetində dərc edilmiş məqalənin surətini tanınmış araşdırmaçı jurnalist, AXC qurucuları haqqında, mühacirət tarixinə aid olduqca qiymətli sənədləri tapıb üzə çıxaran dəyərli dostum Dilqəm Əhməd mənə vermişdi. Aşağıda həmin məqaləni bütünlüklə diqqətinizə çatdıraram.

Artıq hər yerdən əlimi üzmüşdüm. Üzeyir bəyin bu əsərini tapmaq ümidlərim puç olmuşdu.

2025-ci il sentyabr ayının 24-də böyük tarixçi alim, tarix elmləri doktoru, professor Solmaz xanım Rüstəmovə-Tohidi zəng elədi və AMEA Əlyazmalar institutunun arxivində təsadüfən Üzeyir bəy Hacıbəylinin 1930-cu ildə yazdığı Azərbaycan himni tapdığını söylədi. Bu inanılmaz bir xəbər idi. Solmaz xanım himn haqqında geniş araşdırma apardığından məlumatlıdır. Vaxtaşırı onunla zəngləşirəm, imkan düşdükcə görüşürəm, gördüyüm işlər haqqında ona məlumat verirəm. Solmaz xanım da qiymətli məsləhətlərini, tövsiyyələrini əsirgəmədən əlindən gələn dəstəyi göstərir.

Solmaz xanım ölkəmizin bütün arxivlərində olduğu kimi AMEA Əlyazmalar institutunun arxivində də araşdırma apararkən Üzeyir bəyin 1930-cu ildə yazdığı Azərbaycan himnini rast gəlir. (AMEA Ədəbiyyat institutu, fond 17, saxlanma vahidi 85) Elə oradan da zəng elədi və 39 səhifədən ibarət sənədlərin surətini mənə göndərdi. Solmaz xanıma minnətdarlığımı ölçüsünü təsəvvür etmək üçün sözlər çox acizdir. Mən də dərhal görkəmli bəstəkarımız, professor Aydın K. Azimə zəng etdim və bu haqda ona məlumat verdim. Dərhal görüşməyi qərarlaşdırdıq. Aydın müəllim sənədləri diqqətlə nəzərdən keçirdi. Məlum oldu ki, Ədəbiyyat institutunun arxivində "Azərbaycan himni. 1930-cu il" adı ilə qorunan sənədlər Azərbaycan sovet himni-nin (1945) orkestrin müxtəlif alətləri üçün notları və iki səhifədən ibarət Azərbaycan himninin (1930) sözləridir... Çox güman ki, not və rəqləri arxivdə səhvən 1930-cu ilə aid edər kimi sənədləşdirilib.

1930-cu ilə aid Azərbaycan himninin iki vərəqdən ibarət mətni düşünürəm ki, bu gün böyük tapıntıdır. Ümid edirəm ki, tezliklə əsərin musiqisinin də qeyd olunduğu sənədlər tapılaraq üzə çıxacaq...

(ardı gələn sayımızda)